



## АНАЛИЗ НА ФАКТОРИТЕ НА ИНВЕСТИЦИОННАТА СРЕДА В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО ANALYSIS OF THE INVESTMENT ENVIRONMENT IN AGRICULTURE

Васко Копривленски\*, Весела Узунова–Костова  
Vasko Koprivlenski\*, Vesela Uzunova–Kostova

Аграрен университет – Пловдив  
Agricultural University – Plovdiv

\*E-mail: koprivlenski@au-plovdiv.bg

### Резюме

В статията на базата на конкретна статистическа информация се анализират основните фактори, които оказват влияние върху инвестиционната активност.

Изследвани са следните фактори: брутна добавена стойност в селското стопанство; социално-демографско състояние на отрасъла; основни икономически показатели за състоянието на сектора, като произведена продукция от селското стопанство по отрасли и съотношение между растениевъдна и животновъдна продукция; влияние на изкупните цени, производствените разходи и съответно рентабилността на основните сектори в отрасъла; влияние на лихвите по кредитите на банките и очаквана норма на печалба от вложените инвестиции. Важно направление на изследването е оценката на състоянието на пазара и неговата поглъщателна възможност. Направеният анализ показва, че ресурсите, които усвоява българското земеделие като страна членка на ЕС, дават възможност през следващите години да се активизират инвестиционните процеси в селското стопанство и да създадат възможности за повишаване на неговата конкурентоспособност.

### Abstract

The article analyzes the main factors influencing investment activity, based on specific statistics. The following factors were examined: gross value added in agriculture; socio-demographic status of the sector; main economic indicators of the sector, such as agricultural production by sectors and the ratio between crop and livestock production; influence of the market prices, production costs and hence the profitability of the key subsectors of the sector; impact of interest rates on bank loans and the expected rate of return on investments.

An important aspect of the research is the assessment of the market and its receptivity capability. The analysis shows that the resources used by Bulgarian agriculture as a member-state of the EU allow for the activation of the investment processes in agriculture in the coming years, as well as for creation of opportunities for increased competitiveness.

**Ключови думи:** инвестиционна среда, инвестиционна активност, фактори на инвестиционната среда в селското стопанство, показатели за оценка на инвестиционния климат.

**Key words:** investment environment, investment activity, factors influencing investment environment in agriculture, indicators for investment environment assessment.

### ВЪВЕДЕНИЕ

Успешното протичане на инвестиционната дейност зависи от създадената инвестиционна среда, от динамиката на факторите, които формират благоприятен или неблагоприятен инвестиционен климат. В тази връзка възниква въпросът за обективността при избора на показателите за неговата оценка. От една страна, техният ръст трябва да се определя от инвестиционните вложения, а, от друга – те трябва да характеризират ефективността на инвестиционната дейност. Ако в инвестиционната среда съществуват благоприятни условия, фактори и

предпоставки за стабилно и ефективно развитие, предприемачите са мотивирани да развиват инвестиционна дейност, тъй като съществува сигурност за възвръщаемост на техните вложения. И обратно, при неблагоприятна макроикономическа и отраслова среда липсва мотивираност за обновление на дълготрайното имущество, за развитие и повишаване на конкурентоспособността на тяхната дейност. Поради това разкриването на проблемите на инвестирането на макрониво и тяхното влияние върху аграрното производство и успешното развитие на финансовото

посредничество в отрасъла изискват анализ на условията, факторите и показателите, които характеризират неговото състояние и потенциал за развитие (Ahmetzyanov, 2007).

Целта на настоящата разработка е да се направи анализ на състоянието на основните фактори на бизнес средата, които оказват влияние върху инвестиционната активност в селското стопанство, за постигане на по-висока ефективност и конкурентоспособност на отрасъла.

### МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Необходимата информация за изследването е събрана, обработена, систематизирана и обобщена от данни на Централното статистическо управление (Статистически годишник за 2010 г.), „САПИ“ ЕООД, както и от годишните аграрни доклади на МЗХ до 2010 г.

Проучването е извършено за периода 2005-2010 г.

Инструментариумът на изследването включва наблюдението на следните по-важни фактори, които оказват влияние на инвестиционната активност в селското стопанство: брутна добавена стойност; социално-демографско състояние в отрасъла; коефициент на икономическа активност в селата; основни икономически показатели за състоянието на сектора (произведена продукция от селското стопанство по отрасли и съотношение между растениевъдна и животновъдна продукция); равнище на изкупните цени, производствените разходи и рентабилността на основните сектори в отрасъла; равнище на лихвите по кредитите на банките и очаквана норма на печалба от вложените инвестиции. Направена е оценка на състоянието на пазара и неговата поглъщателна възможност (Valchev, 2006; Oresharski, 1997).

### РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Важно е да се установи доколко наличната материално-техническа база, структурата и големината на стопанските единици, размерът на доходите им, маржът между цените на ресурсите и изкупните цени на произведената продукция стимулират търсенето на кредити и създават условия за използването им като фактор за повишаване на конкурентоспособността и производителността на труда в аграрния бизнес.

Резултатите от направения анализ на състоянието на основните фактори на бизнес средата в селското стопанство, от които зависи инвестиционната активност в отрасъла, може да бъдат характеризирани, както следва:

**1. Брутна добавена стойност (БДС).** Информация за тенденциите в изменението на брутната добавена стойност по години е представена на фигура 1.

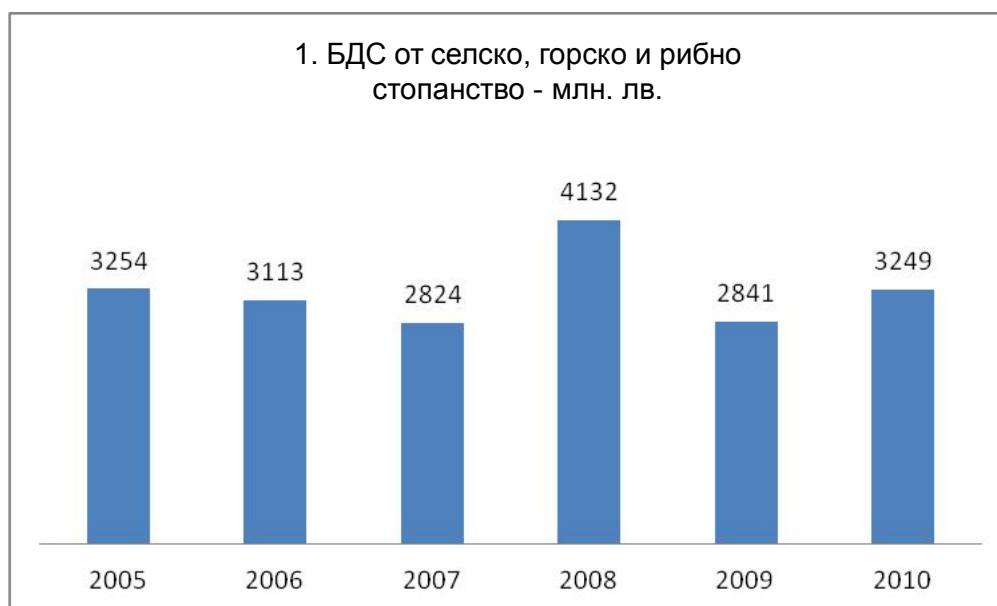
В края на анализирания период БДС в отрасъла е на равнището на базовата 2005 г. През 2008 г. нараства с 28,1% спрямо нея, а през останалите 2007 и 2009 г. е само 87,5% от достигнатото в началото на периода. В резултат на тези изменения относителният дял на аграрния сектор в националната икономика намалява от 8,5 на 5,4%. Като се има предвид, че това намаление е не само относително, но през 2006, 2007 и 2009 г. е и абсолютно, става ясно, че значението на отрасъла за икономиката на страната през анализирания период намалява. Според изискванията на „златното правило“ динамиката на този показател не съдейства за създаване на благоприятен инвестиционен климат в селското стопанство.

**2. Важен фактор за развитието на селското стопанство, а с това и за създаването на добри условия за инвестиции в него, е социално-демографското му състояние.** Накратко то може да бъде характеризирано така: населението в трудоспособна възраст в селата сериозно намалява; населението в надтрудоспособна възраст се увеличава и в края на периода дялът му е около 10% по-висок от този на национално равнище; **коефициентът на икономическа активност** в селата е по-нисък от този в градовете и страната; коефициентът на безработица в селата е по-висок спрямо средния за страната и градовете; разликата в размера на паричния доход между селата и градовете достига до 20,00% в полза на градовете (поради относително високия дял на дохода от пенсии и други социални плащания в паричния доход на домакинствата в селата, предопределено от възрастовата структура на населението в тях); средната работна заплата на наетите в земеделието през целия анализиран период е по-ниска от средната за икономиката на страната. Всичко това показва, че през последните години възстановяването на икономиката в селата изостава от това в градовете, въпреки мерките за развитие на селските райони и в частност за диверсификация на дейностите в тях (Valchev, 2006).

**3. Състоянието на инвестиционната среда и развитието на селското стопанство** може да се характеризират и с редица други показатели, посочени в табл. 1.

Анализът на данните от табл. 1 позволява да се направят следните по-важни изводи:

- през анализирания период продукцията от селскостопански стоки се увеличава и в края на периода е с 24,49% по-висока спрямо тази през изходната 2005 г. Най-висок ръст е постигнат през 2008 г. – 34,7% спрямо предходната година, което показва, че след приемането ни в ЕС положителният тренд в развитието на отрасъла се запазва. През 2009 г. поради финансовата и икономическата криза, засегнала страната ни, се наблюдава известен спад както в стойността на



**Фиг. 1.** Тенденции в изменението на брутната добавена стойност в селското, горското и рибното стопанство за периода 2005-2010 г.

**Fig. 1.** Gross value added in agriculture

**Таблица 1.** Основни икономически показатели за селското стопанство за периода 2005-2011 г.

**Table 1.** Basic economic indicators for agriculture or the period 2005-2011

Показатели	Години						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1. Продукция от селскостопански стоки, млн. лв.	5700,3	5852,2	5694,8	7672,7	6236,0	6447,9	7279,7
2. Изменение спрямо предходната година, %	100,0	+2,66	- 2,70	+34,73	-18,73	+ 3,40	+12,90
3. Продукция от растениевъдството, млн. лв.	3385,6	3577,0	3159,9	4835,5	3912,3	4119,5	5040,0
4. Продукция от животновъдството, млн. лв.	2314,7	2275,2	2539,9	2837,2	2323,7	2328,4	2339,7
5. Съотношение растениевъдство към животновъдство	59:41	61:39	55:45	63:37	63:38	64:36	69:31

продукцията от селскостопански стоки, така и в стойността на брутната продукция от отрасъла. През следващите години от анализа БДС в отрасъла нараства и почти се изравнява с постигнатото през 2008 г.;

- в резултат на сложилите се тенденции в развитието на растениевъдството и животновъдството се променя структурата на земеделското производство. Относителният дял на растениевъдното производство нараства от 59,4% през 2005 г., на 69,2% през 2011 г. за сметка на намаляване дела на животновъдството съответно от 40,6% на 30,8%. По този начин растениевъдството заема доминиращо място в земеделието на страната и неговото значение за отрасъла се засилва през целия период;

- междинното потребление в аграрния сектор и разпределението на разходите за суровини, торове, препарати, енергия, фуражни добавки и др. дава представа за връзката на селското стопанство с другите сектори и отрасли на икономиката. През анализирания период междинното потребление в отрасъла нараства значително – на 142,3% (табл. 1). Изменението по години спрямо предходната година е, както следва: през 2006 г. – +7,5%; през 2007 г. – +14,1%; през 2008 г. – +39,2%; през 2009 г. – -10,2%; през 2010 г. – +3,6%; през 2011 г. – +18,0%. Тези данни показват, че в отрасъла се е установила твърда тенденция на нарастване на разходите за производство на единица продукция. С други думи, себестойността на продукцията от

различните отрасли и дейности в селското стопанство нараства през целия период на изследване. Най-голям е размерът на междинното потребление през 2008 и 2011 г. В резултат на това разходите за производство на 100 лв. селскостопански стоки са около 70 и над 70 лв. По години тези разходи са, както следва: през 2005 г. – 67,60 лв.; през 2006 г. – 70,76 лв.; през 2007 г. – 77,14 лв.; през 2008 г. – 69,90 лв.; през 2009 г. – 77,20 лв.; през 2010 г. – 72,02 лв., и през 2011 г. – 75,31 лв.

През периода най-бързо нарастват разходите за препарати за растителна защита – 204,9%, за горива – 140,7%, и за фуражни добавки – 142,4%.

Безспорно е, че всичко това оказва влияние върху доходите на земеделските производители и на възможностите им за реализиране на по-висока печалба. Нарастването на себестойността на продукцията води до намаляване на нормата на печалбата и на възможностите за инвестиране със собствени средства. Променливите индекси, характеризиращи състоянието и развитието на отрасъла, до голяма степен обясняват политиката на резервираност на финансовите посредници при отпускането на кредитни средства за инвестиции в отрасъла.

4. Търсенето на инвестиции за земеделското производство и инвестирането в него се определя и от равнището и състоянието на **изкупните цени, производствените разходи и рентабилността**. Липсата на условия за нормална рентабилност лишава предприемачите от възможност за закупуване на необходимите им средства за производство. Голямата разлика в равнището и динамиката на нарастване на машините, съоръженията, торовете, препаратите, ел. енергията и други средства за производство, в сравнение с изкупните цени на растениевъдните и животновъдните продукти, ги поставя не само в

невъзможност да инвестират със собствени средства, но дори да погасяват изтеглените кредити (Idrisov, 1994).

Противодействащ фактор, който до известна степен неутрализира негативното влияние на ръста на междинното потребление, е повишаването на изкупните цени на някои земеделски производства. Увеличението през 2010 и 2011 г. на изкупните цени на някои култури и продукти е посочено в табл. 2. В резултат на това и на увеличените субсидии по СЕПП и НДП опериращият излишък/смесен доход и предприемаческият доход в селското стопанство през този период се увеличават, макар и с променливи индекси. Цените на повечето плодове и зеленчуци са около и под себестойността, поради което тези производства са все още губещи и не задоволяват потребността от тях.

5. Инвестиционната среда и инвестиционната активност в селското стопанство в много голяма степен зависят от **лихвите по кредитите на банките и очакваната норма на чистата печалба от вложените инвестиции**. Известно е, че колкото по-висок е лихвеният процент по кредитите от банките, толкова по-малко е търсенето на средства за инвестиции. Такава е връзката и между нормата на печалбата и инвестиционните вложения. Най-изгодно е инвестирането в случаите, в които нормата на печалбата превишава лихвените ставки по кредитите. Ако лихвените проценти превишават очакваната норма на чистата печалба, инвестицията е неизгодна. Както беше посочено в табл. 2, изкупните цени на полските култури през последните години се увеличават и независимо от повишените им производствени разходи осигуряват висока норма на печалбата. Според нашите изчисления при пшеницата, царевицата и слънчогледа тя надвишава съответно 40%, 33% и 50%. При лихвени проценти в отделни банки около 9-14% тези производства осигуряват бърза възвръщаемост на

**Таблица 2.** Ръст на изкупните цени на основни земеделски производства  
**Table 2.** Increase in purchase prices of the basic agricultural productions

Култури и продукти	Мярка	Ръст на изкупните цени, %	
		2011/2007, %	2011/2010, %
1. Пшеница хлебна	(лв./t)	104,75	143,13
2. Пшеница фуражна	(лв./t)	105,74	146,44
3. Царевица	(лв./t)	106,44	147,86
4. Ечемик	(лв./t)	104,00	150,89
5. Слънчоглед	(лв./t)	133,03	123,85
6. Краве мляко	(лв./l)	125,00	133,33
7. Агнета	(лв./kg ж.т.)	138,93	136,53
8. Пилета	(лв./kg ж.т.)	119,00	119,00
9. Говеда	(лв./kg ж.т.)	121,00	103,00
10. Прасета угоени	(лв./kg ж.т.)	131,25	131,25
11. Свине майки	(лв./kg ж.т.)	123,53	102,72



взетите кредити за инвестиции. Това обяснява високата инвестиционна активност за модернизиране на земеделските стопанства, отглеждащи полски култури. Не така стоят нещата в зеленчукопроизводството, овощарството и в отделните животновъдни подотрасли.

**6. Инвестиционната насоченост на предприемачеството и изборът на алтернатива за развитие на собствен бизнес в голяма степен се определя от състоянието на пазара, от неговите поглъщателни възможности.** Определящи фактори за това са търсенето и предлагането на произвежданите продукти и техните цени, наличието на необходимите средства за производство и динамиката на техните цени и в крайна сметка рентабилността на самото производство. При трайно и по-високо търсене на пазара инвестиционната активност е по-висока, тъй като произвежданите продукти се продават по-бързо и по-резултатно на пазара, и обратно. Поглъщателността на пазарите е важен фактор, който ускорява или забавя инвестиционния процес и затова той трябва да се анализира. За тази цел е необходимо да се установи общият индекс на продажбите на дребно на основните храни, напитки, тютюневи изделия.

Индексът на продажбите е основен показател за анализ на годишното потребление на едно лице от домакинство за проучвания период.

Друг, не по-малко важен показател за това е проучването на покупателната способност на населението чрез количеството на продуктите, които може да се закупят с общия доход на едно лице от домакинство.

Положителните промени в поглъщателността на вътрешния пазар на земеделски стоки говорят за добра среда за търсене на инвестиции, за създадени добри предпоставки и условия за нарастване на инвестиционната активност на предприемачите и за увеличаване на инвестициите в земеделското производство. И обратно, понижаването на тези показатели характеризира снижаваща се инвестиционна активност, занижен интерес от дадено производство, от неговото разширяване и усъвършенстване.

**7. Съществен фактор, който в много голяма степен определя търсенето на финансови средства за развитие и разширяване на производството, е външнотърговската политика на страната.**

При отвореността на нашата икономика инвестиционното поведение на предприемачите в аграрния сектор се влияе от възможностите за ефективен износ на земеделски стоки. В страната съществуват естествени благоприятни предпоставки за отглеждането на много голям брой култури и различни видове животни, традиции за производство на специфични продукти с много високи вкусови качества, поради което българските стоки винаги са намирали

добър прием на международните пазари. Интерес представлява обаче доколко външнотърговската политика на държавата създава възможности за ефективния им износ.

Въпреки че външнотърговското салдо на отрасъла е положително, намалява износът на редица, типични за България земеделски продукти – месо, мляко, мед, плодове, преработени продукти от плодове и зеленчуци и др. В същото време вносът на земеделски продукти се увеличава както по обем, така и по стойност и българските производители са притиснати от по-ниските цени на внасяните по-високо субсидирани продукти.

### ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение следва да се подчертае, че динамиката на икономическите процеси изисква системен и задълбочен анализ на инвестиционната активност в селското стопанство, както и на постигнатите резултати, на всеки един етап от неговото развитие. Анализът следва да разкрие тенденциите в развитието на инвестиционните процеси, основните направления и проблемите, които възпрепятстват реализирането на инвестиционните намерения на инвеститорите. Резултатите от инвестиционния анализ са от съществено значение за отразяване на инвестиционните приоритети в растениевъдството и животновъдството. Така той способства за усъвършенстване на процеса на управление на инвестициите в отрасъла. В тази връзка анализът на инвестиционната активност спомага за целенасочено, рационално и ефективно използване на инвестиционните ресурси в отрасъла. Той определя потребността и от финансови средства за отделните направления на инвестиране.

### LITERATURA

- Ahmetzyanov, I., 2007. Analiz investitsii. Metodi otsenki effektivnosti finansovih vlozhenii, Eksmo.  
Valchev, N. i dr., 2006. Investitsiite v balgarskoto zemedelie, izd. Prof. Marin Drinov, S.  
Idrisov, A., 1994. Planirovanie i analiz effektivnosti investitsii, M.  
Oresharski, P., 1997. Analiz i upravlenie na investitsiite, S. <http://www.mzh.government.bg>

Статията е приета на 2.04.2013 г.  
Рецензент – доц. д-р Боряна Иванова  
E-mail: [borianaivanova@abv.bg](mailto:borianaivanova@abv.bg)